

სასოფლო გზეთი

გზეთის ფასი:

სასოფლო ტფილისში	მათკაენელათ	
და გარეშე ავღილებში:	მან.	
საქონის წლისა — 7 მან.	— 6	
საქონის წლისა — 4 —	— 3	— 50 კ.
საქონის ფისა — 2 მ. 50 კ.	— 2 —	

პირველი წელიწადი

მამოლის სამშაბათობით.

ხელის-მ.ო.წერა მიიღება:

ტფილისის „სასოფლო გზეთის“ რედაქციის კანტორაში, მკლიქიშვილის და კაპ. სტამბაში, ხანის ქუჩაზე, თ.-ბუბუთოვის სახლში, პოლიციის გვერდით.

ტფილისის გარეშე მცხოვრებთათვის ადრესი: ВЪ Тифлиси, въ контору редакціи „СЕЛЬСКОЙ ГАЗЕТЫ“, при типографіи Меланкова и К.°

შველ გვარი განცხადებანი სასოფლო სამსარჩლოებისა და აგრეთვე გლეხებისა დაიბეჭდება უფასოთა, და უნდა გამოგზავნოს გაზეთის კანტორაში, რომელიც იმყოფება ტფილისში, მკლიქიშვილის და კაპ. სტამბაში.

№ 11. სამშაბათი.

I.

14 მაისს 1868 წ.

შინაპარსი: ოარიღე სიტყვა სოფლის ახალ მოხელეების ამორჩევაზე.—სოფლელ მკითხველთათვის დასასწავლი რაღაც რაღაცაები.—საქონლის ავადმყარფობაზე და იმის წილობაზე.—რისაგან წარმოსდგება ქარი?—ართემეტია.—სხვა და სხვა ამაზე.—განცხადება.

ორიოდ სიტყვა სოფლის ახალ მოხელეების ამორჩევაზე.

ბი ეხლა დრო მოგვიახლოვდა სოფლის მამასახლისების, მოსამართლეების და სხვა მოხელეების ახალთა ამორჩევისა. მხლა ჩვენ გლეხთა კაცობა კარგათ უნდა მოემზადოს მოხელეების ამორჩევაზე და ამისათვის გინდა აქ მოვალაპარაკოთ.

შვების განათვისუფლების შემდეგ სოფლის საქმეების მართვა შემოვიდა ახალის კანონით. სოფლის მოხელეები მთელმა სოფელმა უნდა ამოარჩიოს, ეს დაწყობილობა კანონისა კარგი დაწყობილობა; ამიტომ რომ ვინ უფრო კარგა იცნობს სოფლის კაცსა, თუ არ ისევე სოფლის კაცივე, ამისთვის კანონის ძალით ნება მიეცათ გლეხებს, რომ თავიანთ სოფლის მოხელეები თითონვე ამოერჩიათ,—მერე ამოარჩიების შემდეგ ამტკიცებს მთავრობა.

პირველი ამორჩევა მოხელეებისა ამ სამის წლის წინათ მოხდა. ამ სამ წელიწადში სოფლის ხალხი რასაკვირველია აება და კარგს გამოსცდიდა, ნახამდა საქმესა და ესხმადდელ წესს უწინდელსან შეადარებდა. თუ კარგი მამასახლისი, კარგი მოსამართლეები, კარგი ნა-

ცვალი იყო სოფელში, ამაზე რასაკვირველია გლეხი კაცები მაშინვე შეიტყობდნენ ახალი კანონის ხიკეთესა. ამას გარდა სოფლისთვისაც სახეელია, რომ კი კაცების ამორჩევა სცოდნია, სიფთხილით მოქცეულია და ალალ ზედთ არ მისდგამია: ვინც უნდა იყოს; სულ ერთიაო, ის ამოერჩიოთაო. ეს იმისთანა სოფელზედა ვთქვით, რომ კარგათ მოქცეულნი და კარგი კანონი კარგათ აუსრულებიათ. სოფლისთვისაც ხეირია, სარგებლობაა, რაღა თქმა უნდა.

მაგრამ ახლა იმ სოფლებზე მოვილაპარაკოთ, რომ კარგი კანონი, ან შეცდომით, ან დაუდევრობით კარგათ არ აუსრულებიათ. ძარგი და სასარგებლო კანონი ცოდვია რომ კარგათ არ ასრულდეს და სულ ის საქმეა კაცმა თავისი სარგებლობა არ იცოდეს. ამისაგან ის წარმოსდგება, რომ კარგ კანონს არას დასდევნენ და იძახიან, სულ ერთია, ჩვენთვისაო, გინდა ძვიელი კანონი იყოსო და გინდა ახალიო. არა ეს შეცდომაა, ტყეილია, სოფლის ახალი კანონი კარგი კანონია და ამაზე ევეკი არ უნდა შევიტანოთ, ეს ეტვიანობა უნდა დაეარღვიოთ.

რისაგან მოხდება ეტვიანობა, იმისაგან, რომ კარგი მოხელეები არ ამოარჩიეს გლეხებმა ზოგიერთ სოფელში. ზოგ მამასახლისზე, ზოგ მოსამართლეზე სოფელი უცამაოფილოდ არჩი; მაგრამ ვისი ზრალია კანონმა ნება მისცა სოფელსა, რომ თავიანთი მოხელეები თითონვე ამოერჩიათ, რატო კარგი

კაცები არ ამოარჩიეს. ბი საქმე ეს არის რომ კი ამორჩევა მოახდინონ.

რასაკვირველია ის პირველი ამორჩევა იყო ამ სამიწლის წინათა, ახალი საქმე იყო, სოფელი გერ არ შეჩვეულიყო ახალ კანონის წესებს; ეხლა კი საქმე კარგათ უნდა დააწყონ, კარგათ აიღონ და დაიღონ, კარგათ უნდა დადგონ კაცი და ისე ამოარჩიონ. ეს უნდა ღიღი საქმე; ამიტომ რომ თუ კარგი მოხელე არ ამოარჩიეს, რაც მოხელესაგან ურიგოა, უკანონოა და უსამართლო საქმე გაზრდა, იმისი ზრალი კი არ იქნება, სოფლის ზრალი იქნება; იმისთანა კაცს რათ იჩვენდნენ და ქვეყნის ცოდვის მიზეზნი რათა ხდებოდნენ.

ღიღი ვალი აწუთ კისერზე, რომ კი სიფთხილით დაიჭირონ ეს საქმე; დაუდევრობა არ შეიძლება, ერთმანერთზე საქმის მიგდება არ შეიძლება. დღეს ხეალობაა, აღმართობაა, ვინიციის, რა საქმე იყოს, რა მოხდეს, დღეს არაფერი საქმე არა გვაქვს, ხეალ ვინ იცის რა საქმე დავჭირდა მოხელესთანა. ამიტომ კიდევ ყველამ ერთათ, მთელმა სოფელმა ერთ პირათ უნდა დაიჭიროს საქმე როდესაც მოხელეებს ირჩევენ. როგორც ვთქვით, დაუდევრობა ცოდვია, ერთმანერთზე საქმის მიგდება არ შეიძლება, ნურც ვიტყუთ არა მცალიან არ ისინი მოვალაპარაკებდნენ და ამორჩევენ ვინც იქნებაო,—არა ეს ულღი სიქმეა და ახლა რომ ასე ვიძახოთ მე არა მცალიაო, ხეალ, ვინ იცის, ხუთი იმოდენ დრო დავკარგოთ, მუშაობაც მოვეცდეთ, დრო უფუცად ჩავივი-

როს; ან იქნება ისეთი უკანონო და უსამართლო, საქმეები ენახათ, რომ ვინცხდეთ, ვი ვი ამისთანა კაცი როგორ ამოაჩინა სოფელია. ამა მამინ უნდა გითხოს კაცმა, ეხლა შენ, შეიღო, მაგრე ლაპარაკობ, როცა დრო იყო, სადა ბმანდებოდიო. — ამა იფიქრეთ ყველა ესეები, ტყელია თუ არა. მარე კაცს ამოაჩინეთ, თქვენთვის იქნება კარგი, აეს ამოაჩინეთ, თქვენთვის იქნება ავი: ორივე თქვენის საქმეა, კანონი თქვენ გენდობათ ამ საქმეში.

რადგანაც ამ ახლო ხანებში იქნება სოფლის მოხელეების ამოაჩენა, სოფელიც რომელი ამის ფიქრს უნდა შეუღვდეს, თუ რამელი და რომელი კაცი გამოაჩინოს და როგორ გამოაჩინოს. ამისათვის მივიტანთ კანონებდგან, რაც ამ ამოაჩენისათვის არის საჭირო.

წესდებაში სოფლის საზოგადოებათა მხსენებულია: (მუხლი 52 და 53) სოფლის მოხელენი ზოგნი არჩევილ დანიშნებიან და ზოგნი ან ჯამაგირით იჭერენ ან რჩევილ დანიშნენ. პირველი დანიშნებიან: სოფლის მამასახლისი, ნაცვალი, საედასეხელნი არიან, და სოფლის მოსამართლეები (სუდიები)*. ესენი უთუოთ უნდა აარჩიონ. (54) სხვა მოხელეები: გზირები, მევლეები, მერუეები და სხვანი როგორც უნდა სოფელს, ისე დაეყენებს, თუ უნდა ჯამაგირითა, თუ უნდა ესე არჩევილთა ვინც უნდათ, ოღონდ კი ყოფიქვეყნისა იყოს. (მუხლი. 55) მამასახლისათ ნაცვალთა და სოფლის მოსამართლეთ ვერ დანიშნებიან ოცდა ზუთ წლისაგან ახლგზდანი, ვერ დანიშნებიან სამართლის გადაწყვეტილებით გალახლნი და ექვემშ დატყეულნი და ცუდის ყოფიქვეყნით გათქმულნი; ამასთანავე მამასახლისი, ნაცვალი და მოსამართლეები უფრო სახლის უფროსები უნდა იყვნენ. (56) მამასახლისი და სოფლის მოსამართლეები სოფლის ყრილობაში, სოფლის თემში, უნდა ამოაჩინოს. (57) ნაცვალი უნდა ამოაჩინოს იმ სოფლის თემისაგან, საცა ნაცვალთა უნდა იყოს. (58) ამოაჩენილი მოხელეები სამი წლით უნდა იყვნენ, ხარჯის მომკრეფი — მარტო ერთის წლით. ჯამაგირით დატყევილ მევლეები, მერუეები და სხვანი რამდენი ხანიც უნდათ. თუ შემდგე სამ წელიწადს კიდევ ახლათ მოარჩევა სოფლში ძველი მოხელეების ამოაჩენა შეუძლიათ

ამოაჩინონ, თუ ძველი მოხელეები ამაზე უფრო არ ტყვიან. (59) მამასახლისთ, სოფლის მოსამართლეებთა და ნაცვალთ თითო მოხელეობისთვის ორი უნდა ამოაჩინონ, რომ ვინცერთაა მოხელის ადგილობრივ არ ყოფნის დროს, ან სიცილითა, ან მძიმე ავთიყოფობაა, მოხელის ადგილი დაიჭიროს. (60) სოფლის საზოგადოებისაგან ამოაჩენულს არ შეუძლია უარი სთქვას მოხელეობაზე, თუ შემდგე მიზეზი არა აქვს: თუ სამოცი წლისა მეტია, თუ ადრე მოხელეობა გაუწყვიტა სრულათა თავის ვადამდის, თუ მეტათ დასწრელებულია და ნიადგინა სოფლის საზოგადოებაში არა აქვს თავის საქმეთა გამო. ან ზემოხსენებულ წესის წინააღმდეგ თუ ამოაჩინოს გლეხი, იმას შეუძლია იჩივლოს მასლობელ მთარობასთან. ღრობით ვალდებულნი გლეხნი ამ გეარ საჩივარ შეიტანენ მიროვის პოსტდენიკთან. (61) მამასახლისი და სოფლის მოსამართლენი დამტკიცებიან თავიანთ თანამდებობაში უეზდის ან ოკრუგის ნაჩალნიკის წარდგინებით გუბერნატორისაგან. ნაცვლები დამტკიცდებიან უეზდის ან ოკრუგის ნაჩალნიკისაგან. — ღრობით ვალდებულ გლეხებისგან დამტკიცდებიან უეზდის ოკრუგის ნაჩალნიკისაგან მაროვის პოსტდენიკის თანახმობითა. (62) თუ მოხელეთ უკანონოთ ამოაჩენიან ან უკანონო არჩივის მოხდენაზე ორ კვირის განმავლობაში სოფლის სახლის მეთურისეთ მესუეთ ნაწილისაგან საჩივარი შევიდა, უეზდის ან ოკრუგის ნაჩალნიკი განხილავაში შევა და თუ ჩივილი მართალია თავის დადარებითე მოახდენინებენ ახალ ამოაჩენას.

აქ ეს კანონები, აქ მოეცეკეს რომ მოეგონათ ჩვენს გლეხებსა, რა რიგით უნდა მოახდინონ მოხელეების ამოაჩენა. მხლა ეს უნდა მოვიხსენოთ: რადგანაც ზემოთ მოვიხსენეთ, რომ სოფლის მამასახლისი და მოსამართლეები სოფლის ყრილობისგან უნდა აირჩივნენ, ახლა უნდა სწორეთ წაიკითხოთ ყრილობაში რომელ გლეხს შეუძლია იყოს და რომელს არ შეუძლია. (7) სოფლის ყრილობას შეადგენენ ყოველნი, რა სარწმუნოებისაღ უნდა იყვნენ, სრულ ჰასაკოვანი სახლის მეთურისეთი გლეხნი (ოცდა ერთის წლისანი) რომელნიც სოფლის საზოგადოებას ეკუთვნიან და კამერალის აღწერით ცალკე კომლათ ირიცხებიან. ამათ გარდა ამოაჩენულნი სოფლის მოხელენი. სახლის მეთურ

როსის, თუ თითონ არ შეუძლიან ყრილობაში ყოფნა, ან ავად არის, ნება აქვს თავის მადგერ თავისის სახლობდგან ვინმე გავხადონ ყრილობაში. — შრილობაში არ მიიშვებიან გლეხნი, რომელნიც არაან გამოძიების და სტმართლის ქვეშე ისეთ დანაშაულობათა დმშეცდომათა გამო, რომლისთვისც დამნაშავეგნი მოკლებულ იქმნებიან კანონით, ყოველდღეობათა და პატივთა პირის პირ და წოდლებით მათა მითვისებულთა. ამას გარდა ყრილობაში არ მიიშვებიან ის გლეხნი, რომელნიც სასამართლო ადგილების გადაწყვეტილებით პოლიციის მხედველობაში მყოფნი იქმნებულნი.

(13) სოფლის ყრილობის გარდაწყვეტილება მამინ არის კანონიერი როდესაც ყრილობაში დამწერი ყოფილა მამასახლისი ან იმის მიადგილე; ამას გარდა უტყვევლათ უნდა იყოს სოფლის მეთურისეთ ნახევარი ნაწილი.

ამ რიგათ უნდა მოხდეს სოფლის ყრილობა. შრილობაში მოხელეების ამოაჩენის საქმე გადაწყდება ან თანახმობითა საერთოთა მტვის ნაწილის ხმითა. მტვსები ორათ უნდა გაიყოს და დასთვალონ ორივე მხარე ვინაა უფრო და ენ თანახმა, საითაც მტრ ხმა იმის გადაწყვეტილება იქნა უსრულდება, თუნდა რომ ერთი ხმაც მეტია იყოს. ხმის მოგროვება კიდევ სხვა გეარათ შეიძლება, როგორც სოფელში ადითია.

როგორც კაცები ამოაჩინოს სოფელში და სახით მოახდინონ ამოაჩენა კანონიერაა ამაზე უნდა მოვილაპარაკებოთ.

სოფელ მითხველთათვის დასასწავლი რაღაც-რაღაცამაგი.

სოფელ მითხველთათვის დასასწავლი რაღაც-რაღაცამაგი. ამას წინეთ ამავე სათაურით დაბეჭდეს რამდენიმე სასარგებლო ცოდნა მცენარის (შინაგებულემაზე; იქვე ახსენიოთ, თუ რადანიშნულემა აქვს მცენარის ცხოვრებამდესება, ღებოს და ფოთილის. ჩვენ ახსენიოთ თუ რამდენათ ეწევა თითო ამ ორგანოთაგან

(* მცენარე ჰქონდა ყველა იმ გეარს არსებობა რომელიც მიწაზე მოდანი. მგალი, ხე, ხეხილი, ზღალი, ამაყს სულ მცენარის ტყვიანა.

(*) მთელს მცენარის ცხოვრებას და ნათლად ხედავითყვენათ, რომ ეს ორგანები, ანუ იარაღები არიან მცენარის მასაზრდადებელი ასონა. ფესვით დამარგებული მიწაში, თავის პატარა ფესვის ძალებით ანუ ფორჩხით წურავლებსათვის მოპკიდებია მიწას, სწოვს წვეწვს და გააქვს მცენარის ღერში ანუ ტანში; მცენარის ღერს ანუ ტანს აქვას ეს წვეწვი ფოთოლებში და ფოთლები ინელტებენ ამ წვეწვას ღესი, როგორც ცხოველის კუკუ საზრდოსა. ამას გარდა ფოთლებითვე სუნთქავს მცენარე ისე, როგორც ფილტვებით სუნთქავს ცხოველი. თუ მკითხველსა მსურს კიდევ წიკითხოს დაწერილობით ცოდნა იმავე საგანზე, ეთხოვს მოსძებნონ იმ საგანზე დაბეჭდილი სტატები „სასოფლო გავრცელების გეოგრაფიის“ ნომერებში.

ზემოხსენებულს მასაზრდადებელს ორგანოს გარდა მცენარეს აქვს საშენებელი ორგანოებაც, რომლითაც მრავლდება მცენარე ისე, როგორც ცხოველი მშობიერ ორგანოებითა.

მცენარის ასმრავლებელი ორგანები არიან ორგანოები. ტუკური ანუ კვირტი, საქმელათ რომ კარბოფილი იხმარება, ისა, ხახვის ან კარბასის თავი, სულ ყველა ესენი შეადგენენ ცხიმის მცენარის საშენებელს ორგანოებას; გვირგვინსა საშენებელს, ან სამარადებელს ორგანოს წარმოადგენს მცენარის ყვავილი. ტუკური რომ დამყნა სხვა მცენარეზე, გაიხარება და გაიზრდება, აგრეთვე თუ პარტოფილის გაშენება უნდათ, იმას ჩაყრიან მიწაში; პრასა და ხახვის თავიც რომ ჩარგა მიწაში, ისიც გაიზრდება. ტუკურს გარს შემოხვეული აქვს ქერტილი, რომელიც იმას იფარავს სამთარში სიცივისაგან. ტუკური რომ გასტყავს გზაზედის პირზე, როცა გუერ კიდევ არ გაშლილა, აი ჩას ნახავ: შუაგული პატარა ღერია და გარეშეშეშე კიდევ უფრო პატარა ფოთლები ასხია. მართი სიტყვით ის იგივე მცენარეა, როგორც დიდი ხე, მხოლოდ სიპატარაით გაიჩრჩევა მეტით ანა ფრთი, როგორც რომ ცხოველის გავში მყოფი ნაყოფი მხოლოდ სიპატარაით განიჩრჩევა დედა ცხოველთან. ამ პატარა მცენარის ნაყოფი, ისე როგორც ცხოველისას ეწოდება შთანაჩენი. მის კუკურში, საქმელს კარბოფილში და ხახვს

ხვის თავში იმყოფება შთანაჩენი, რომელიც მიწაში ან სხვა ხის ტანზე დანერგული გაიზრდება მცენარეთ.

შეველი კი ისეთი ორგანოა, რომელიც ამზადებს მცენარის ნაყოფს, ესე იგი, შთანაჩენს ისე როგორც დედა მამალი ცხოველის მშობიერის ორგანოანი თავიანთ მოქმედებით გააჩენენ ცხოველის შთანაჩენს, ანუ ნაყოფს.

შეველში იმყოფებიან დედალ-მამალნი ორგანოანი, წარმოშობანი შთანაჩენისა ანუ ნაყოფისა, და ამ დედალ-მამალი ორგანების მასაზრდადებელი ფოთლონი.

პელიოტა ვაშლიანი ვარდი და გასინჯრო. მარლის ყვავილი ზის წერილი ღერზე რომელსაც ეძახიან ყვავილის ფესვს; ამ ფესვის თავზე განიერი თხისა და თასის პირებზე ხუთი სქელი და წვერგამწვეტებული ფოთლები აზის, რომელნიც გადაშლილი არიან ყოშებნაებით. ამ სქელს ფოთლებს მწვანე ფერი აქვს და ეძახიან სათავე ფოთლებსა ან ყოშებებსა. ზემოხსენებულს თასს ამ ფოთლებიანთ თასუკას (вашечка) ეძახიან. თასუკას ზემოთ ირგოლივ ასხია მრავალი ნახე ფოთლები წითლათ ან ვარდის ფრთა შედგებილი ყველას ერთბაშა ეძახიან გვირგვინს თითო ამწოფელს, და ან ვარდის ფერს ფოთოლის ფარფალს ეძახიან.

გვირგვინს ზეით ვარდის ყვავილის შუა ადგილზე ყვითელი გულია. მს ყვითელი გული მრავალ პატარა-პარა ყვითელი მარცვლებიან არის შემდგარი, თითო ყვითელი მარცვლი ფეხზეა დამარგებული. ამ მარცვლის თავის ფეხიანა დაფარკეთ კეჭო (тычиночки) მას კეჭოები. განივფეხება ორ ნაწილათ თავი, და ზეხეხი; თუ კარგათ დააკვირიდ ეს კეჭოს თავი, ანუ ყვითელი მარცვლი ორ პატარა პარკისგან არის შემდგარი. მს ორ პარკი გმლათ ერთმანეთში მიკრებული ასე, რომ ორივე პარკი ერთ მარცვალს ან კეჭოს თავს შეადგენს. როცა ვარდი გაიშლება, თითო პარკი წერილ-წერილ ბუხსით არის გავსებული. თითო ბუხსებით სის პატარა არის, რომ თვლით ძლივს დაინახება. ამ ბუხსებს კეჭოკეჯალი და ფარკეთ, როდესაც ყვავილი გაიშლება, კეჭოს პარკება დასკდებიან და იქიდან გამოსცევა მცენარისათ მრავალი კვარკვალა და ეცემა სათესლეს ტუზზე. ზოგს ყვავილს მგა-

ლილთ ვაშლის ყვავილს, ტყემლის ყვავილს და სხე. თითო სათესლე აქვს, ვარდს კი ბევრი სათესლეები აქვს; ისინი ყვავილის შუა გულზე არიან დამარგებულნი და გარეშეშეშე მრავალი კეჭოები აქვს შემოამწკრივებულნი.

თითო სათესლე სახით ბოთლს ჰგავს; როგორც ბოთლს აქვს ტუჩი, ყელი და მუცელი, აგრეთვე სათესლესაც აქვს ტუჩი ყელი და მუცელი.

სათესლეს მდებრი ასო ანუ ორგანო, კეჭო მამრი ასო ანუ ორგანო. კეჭო დედა რომ კვარკვალა გამოსცევა, ერთი ამ კვარკვალათაგანი მაინც უნდა დაფარდეს სათესლეს ტუზზე. იქიდან კეჭოკეჯალიცა გაიზრდება ძაფად. პე სათესლეს ყელში და შეზდგ მუცელში. ამ სათესლეს მუცელში მყოფი კუკური განაყოფიერდება და ამას შემდგე დამოწმდება შთანაჩენი, რომელსაც ჩვენ ვეძახით თესლს ანუ მარცვალს.

შანსკუთრებით შესანიშნავი არის ისა, რომ თუ სათესლეზე კეჭოს კვარკვალა არ დაფარდა, ისე თესლი არ განაყოფიერდება და არ დამოწმდება.

ამ სახით როგორც მდებრი ცხოველის გავში ნაყოფის გასაჩენად მამრი ცხოველის თესლსა საჭიროა, აგრეთვე მცენარის სათესლეში კუკურის გასაჩაყოფიერებლათ მცენარის მამრის ორგანოს თესლი საჭიროა.

როგორც წინათ მოიხსენეთ ყვავილი არის მცენარის ასმრავლებელი ან საშენებელი ორგანო და აი ამ ნაწილებისგან არის შემდგარი: თასუკა, გვირგვინი, კეჭოები და სათესლე. თასუკას ფოთლებს ყოშები ეძახიან. შეველის გვირგვინი ფერადფერადია; იმის ფოთლებს ფარფლები ეძახიან.

თასუკა და გვირგვინი არიან მამრისა და მდებრი ორგანების მასაზრდადებელი.

ზოგჯერ, როდესაც მცენარე ძალიან ბევრს საზრდოს იღებს მიწიდან, მაშინ კეჭოები და თვითონ სათესლეები ფარფლებათ გადაიკეციან და გვირგვინს ემატებიან. ამ შემთხვევაში თუ ყველა კეჭოები და სათესლები გაფოთლდნენ, მაშინ თესლსაც აღარ გაიკეთებს მცენარე; ამიტომ რომ მამრი და მდებრი ასოები აღარ აქვთ.

(*) ო რ გ ა ნ ო არის იარაღი ანუ ასო, რომელიც მიწა ცხოველს, ანუ მცენარეს ჩაიბე გვარათ.

საქონლის ავადმყოფობაზე და იმის წამოღებაზე
სხანის უზრუნველ ოქმი.

შუაში ანუ ოფი გაუნდგება ხოლომე ცხენს შემოღობაზე და განაწესებულ დიდ წვიმებისა და ნივლელების დროს. ეს ავადმყოფობა გადამდებია. მკვირ ხირკი ისეთი ავი თვისებისაა, რომ, თუ რომელიმე პირატყვის მიტყვია, ან თუ გინდ კაცს, მაშინვე სენივ გადაეღება.

ამ ავადმყოფობის ნიშნებია. შუაშიან ცხენს ერთი რომელიმე ფეხის კოკის, უცანა ზეარე, სახსარის ცოტა ზვიფი, დაუსივდება; დასივებულ ალუგას რომ ხელი დაადონ—ცხელი იქნება, ძალიანაც ეტყინება და ცხენი სიარულში იკოკლებს. მტკივან ალუგას ძალიან აბუფებული იქნება და შიგ სახსარში გამოაჩნდება წყლიანი ბერტრები; ეს ბერტრები ოთხი ანუ ხუთი დღის შემდეგ სკიდებთან და ამ განეთქილებიდამ გესლიანი მოშვალაფი წყალი იწყებს დენას და რამდენიც დღე გაივლის, იმდენი ეს წყალი (ან ხირკი) გასქვდება, გაუყვითლდება, სუნსაც საძაგელს აუშვებს, და ისეთი მკამელი თვისებისა შეიქნება, რომ ტყავს მოსკუმს და მყაროს იარაგებს გაუტენს ხოლმე; მტკივანი ალუგის ტყავი მჭეი წითელი ფერისა შეიქნება, დაშუქდება და მერე ასკვივია. მთუ კარგა წამოღება, ეს ავადმყოფობა შეიღებტიღვან—ოც დღემდის გაგრძელდება; თუ კუდათ, ან თუ სრულეითი არ უწამლეს, მაშინ თევებსა და წეღიწათდაც გასწვებს ხოლმე; მაშინ ოფიანი ცხენები ძალიან დაწყებენ კოკობას და მტკივან ფეხსაც ცდილობენ არ დააკარონ დედაშიქს ან სულ არ აკარებენ. ამ ავადმყოფობის დროს ცხენებს ძიძიბებსა და ბებერებს დაყარის ხოლმე ხშირათ.

შავი თხილბა (მოკლდა). ცხენებს არ უნდა აძივებდნენ დაბლობ, ჰაობიან და სულ მინდრებზედ; თაღლები ძალიან სუფთად უნდა შეინახონ, აბურებიც ყოველ დღე უნდა დაუწმინდონ ხოლმე; თუ ტალახიანი ამინდა, ტარების შემდეგ უნდა ფეხები კარგად დაჰმანონ კარგა გაუმწარლონ და ისე დაბან თაღლში; ტანი ყოველ დღე უნდა დაუწმინდონ ხოლმე საფურცელით, ან ჩოტყით ან ნამჯით, რომ ქეცი ან მკეპანა არ გაუწინდეს; შეცივებს უნდა მოარიდონ და ამასთან ისეთ თაღლებში ან გომებში უნდა

შეინახონ, რომელშიაც ოფიანი ცხენები არა ყოფილან.

წამლობა.

ოფიანი ცხენები არ უნდა გამოარგონ მინდორად, უნდა სულ თაღლაში ჰყვანდეთ; თაღლა უნდა იყოს ფართოა, მშრალი და წმინდა ჰაირიანი; სადგომი მალ-მალ უნდა დაუწმინდონ და ნესტი მაშინვე გადაყარონ, ქვეშაც ნამაჯ ან ზეღ უნდა დაუფინონ; ფეხები, ჩლიქებიანად, ნელითბლი წყლითა და მწვანე საბნით დაჰმანონ ხოლმე. ავადმყოფობის დასაწყისში საკმელი არა უნდა რამისცენ მაჩილიან ფეხილის სასულებავის მერე და ერთ კვირას უკან, კარგი თივა უნდა აჰმანონ და ბლომით ფშვრია ან ქერი; ამასთან ოზოფი/სელის თესლის ნახარში ხუთი მისხალი თეთრი ანუ თუთიას შაბიანი უნდა ჩაურონ და დასივებული ალუგი იმითი უნდა გაჰმანოს ხოლმე. იარები და მუწულები უნდა მწვავითი რითივე ამოსწვან: ან ჯოჯობის ქვით (ლახისით—აუთუქანი ჰყიდიან), ან დამწვარი შაბით და ან კიდევ საილენძის შაბიანი; ამ წამლობასთან შიგნითაც ეს ფეხი უნდა აძლიან: თხუთმეტი მისხალი ბუხრის მკეპარტლი, სამოკი მისხალი მარლი უნდა გაურონ წყალსა და ფეხილში, ფეხი გაკეთთან და დღეში სამი საკმლის კოვნი ჩააყლბონ. მთუ რქიან საქონელს დაეწართოს ეს ავადმყოფობა, იმათაც ესეთი წამლობა უნდა.

როგორ უნდა მოიციკენ, რომ ოფი სხვასაც არ გადაეღოს.

1. რაწამს გამოაჩნდეს ცხენს მაშინვე კარგა მყოფებს უნდა დააშორან.
2. აბური, ფილაქინი, (ფეკრისა ან ხისა თუა) ფანჯრები და სამკაული, საცა ავადმყოფის დროს უშხარიათ ცხენისთვის, სულ კარგა უნდა დაწმინდონ და ნაცარ წმულით გარეცხონ.
3. მემწე ნაგები თივა და ნესტი ყოველ დღე უნდა დახეცტონ და დაწვან, ან მიწაში ჩაფლან ღრმად.
4. თაღლები, გომები, ბაკები და სხვა, სადაც ავადმყოფი ცხენები ჰყოლიათ, უნდა კარგა დაწმინდონ, შიგ ქარი ამოუშვან, მიწა დაეტახარონ და სხვა ასლი დააყარონ.
5. ძაკებს, რომელნიც ავადმყოფ ცხენებს უყლიან, ხელგებზე არ უნდა ჰქონდესთ იარაგები, ან გაფხაქული და გაჭრილი; თუ აქვსთ—იმითაც მაშინვე გადაეღებათ ეს ავადმყოფობა.

იხვი და მისი გუნდობითი თვისებანი.

შინაურს ფრინველებს შორის ყველაზე ადვილი მოსაფრინებელია იხვი მისთვის, რომ მისი შენაფი იაუთი ჯდება; ამასთანავე ხირისაც კარგს იძლევა, თუ რომ ალუგი, სადაც იმას მოაშენებენ არ ანებს. შეტველია, რომ ვერაპოვული შინაური იხვი გარეთელი იხვისგან წარმოსადგარა. შეტველად ცდილობდნენ რომ ეს სასარგებლო გარეული ფრინველ შინ სახლებშიაც გაეჩინათ. ამისა გამო არამც თუ მარტო ეს იხვი გავრავლდა, არამედ მრავალი სხვა და სხვა გვარი იხვიცა, რომელიც წინეთ გარეულთა იმყოფებოდნენ, და მათგან შემდგენ შინაური ფრინველების გარე შივ წარმოსდა. ამი მაგ. სუსხური; ამას ძლიერ ტბილი ხორცი აქვს, ფერი ხომ კარგი აქვს და კარგი; და ამასთანავე ადვილი გასაშენებელი არის, რისა გამო ძლიერ გავრცელებულია ამერიკაში. ეს იხვი ორგანობა ერთ ამათვანი დიდი ხანია, რაც გავრავლდა და გაავრცელეს ამისთვის, რომ ის ძლიერ სასარგებლო და ნაყოფიერი არის. ამ ფრინველის მეორე გრძივი თოქცა აგრეთვე ნაყოფიერია, მეორე მუღან დაბრინავს და ისე უყვება ჰაობიანი ადგილები, რომ ტბისა და გუბების ნიპირებს არა შიარდება და მათ ახლოს მახლო ბუდეებს იკეთებს, მეგრამ მინც და მინც როგორათაც სხვა და სხვა გრძის ცხვირებში, აგრეთვე ეს იხვიცა გავრავლდნენ. შინაური იხვების ბუნებლი, როგორც გგონიათ, ისე ჰრელი არ გახლავთ; ხან და ხან კიდევ სრულეითი ფერ შეტყვილინი არიან, მაგ. იმათა აქეთ ფერი; თეთრი, წაბლი ფერი, შავი და მალეიცი; და თაგვ აქეთ ქოჩიო; გარეულები კი ამაგებს მოკლებულნი არიან. მარეულ იხვებს ფრთები უფრო ჰრელი, მკვიდრი და ტანზე გარეული აქვთ. ამ სტრინ მათი მოკლეა. მათე ლაშანი და მთელ ტანი მათი მათი ლაშანი; აქვსთ სიარული მათი მსუბუქი, ძლიერი და კვირცხლია ამის მიზეზი ის არის, რომ ისინი თავისუფლებაში არიან შეზღუდულინი. მარეულნი და შინაურნი იხვებ ერთი ერთმანეთში იტყვლებიან, და ამის გამო შხარათ მოაბოეებან ხოლმე დღობივან გუბების ნაპირებზე პატარ-პატარა იხვის შორის გარეული იხვების მეზავის; ჯე ისინი აქამდე ვერ გაუშინაურებიან. შემოღ

გომაზე ისინი გარეულს იხეებთან ერთად და-
 ღრინავენ. შინაურიც და გარეული იხეც
 ძლიერ მალე იყვლიფებიან; ამ დროს მათ
 ღოლქა უხვირთაა აქეთ ბუნებულ, მაგრამ
 ზინც და მიანც ერთ ღამეს ანუ რამდენიმე
 დღეს განმელობაში სრულიად გაიყვლიფე-
 ზიან ხოლმე, მამლებს ბუნებური სცივით შემ-
 დეც პელობისა, დედლებს კი შემდეგ იმისა,
 რდეს გამოეყვამენ ხოლმე ჭუჭუბებს; მამლებს
 ეს იმისათვის მოსდით, რომ იპელებიან; დედ-
 ღლებს კი იმისთვის, რომ კეერცხის დაღების
 და ჭუჭუბის გამოიციკის დროს ჯაფა და შრო-
 მა დღე მისობს. იხეც მუდამ წლის თუხეც
 აქვლებს, დედალი ძლიერ ხურვალი ბუნე-
 ზისა; მამალი კიდე ძლიერ გეჯიანისა; იმას
 შეუძლიან დღეში რა—სხრა იხეც დაპელოს
 და განაყოფიეროს; მაგრამ ეს კი არის, რომ
 ის არის ანუ სამს თავისთვის არჩეულს დე-
 დალს აყვებდა ხოლმე და მუდამ ამათ დადგეს,
 ასეირნებს, იცავს და ანაყოფიერებს; მაგრამ
 ესეც კი არის, რომ ის თავის არმოყოლაში და
 აღერსში არც სხეებს დაიწუნებს ხოლმე.

ბგრეთვე იქცევიან დიდლებიცა: ხშირათ
 ისიც კი მოხდებდა ხოლმე, რომ ისინი თავი-
 ანთ არზიყობით მრავალს მამლებსაც კი ითვი-
 სებენ. ხურვილი პელობისა იხეცებს დადმა-
 ნდმათ ხოლმე ან მარტრს პირველ დღეებში
 ან უფრო ადრე, იტყვად და ამ დროს წე-
 ლიწიან ამინდანი იყო და ზამთარში კარგი
 მოვლა ჰქონათ. რამდენიმე დღის წინა, ე-
 დრე იხეც ბუნებულს იცვლის, ის ძლიერ ხში-
 რათ იბღერტება მივლის ტანით და ფრთე-
 ბით; ამ დროს ისინი ძლიერ შეწუხებულნი
 არიან და იმაღლიან, ასე რომ თითქმის მათ
 რცხენიათ, მისთვის რომ მათ ბუნებური
 სცივით; ამასთანავე არიან დაღინებულნი,
 სუსტნი, ასე რომ თითქმის მათ ფრთების ხმა-
 რება და ფრენა დაიწყებებოდა. ამ გეარ მდ-
 გომარებაში ისინი იმყოფებიან ხოლმე ოც
 და ათ დღემდე, მაგრამ როგორც კი გეზ-
 დნმათ ფრთები, მაშინ კი ღეთის წყალობა
 გგქონდეთ, რომ ისინი მოკრფენ ხოლმე
 მივლის თავის სიცოცხლის ძალას, დაიწყებენ
 მოკმედებს; ისინი მაშინ ხშირათ ბანაობენ
 და რაც შეუძლიან სცივენ წყალს, ფრთებსა.
 იხეცა აქვს აგებულებაში გარკვევლება: იმის
 მქეფავი მარდი (არტრია) სასულეში გი-
 წეც-გამოიწევის ხოლმე და ორათ განაყო-
 ფება; როდესაც იხეც ჩაჩუჭუნებს ამ რაი-

ფარფარებს წყალში, მაშინ ის რაღაც გეარათ
 დაღატებს, ისე რომ ის ხმა მის მეტს არა-
 ვის შეგშენის.

იხეცების ეზო ანუ ადგილ სამყარო.
 მისაც იხეცის გაშენება ჰსურს და სხვა ში-
 ნაურ ფრინველებზე მოშორებით უნდა იყო-
 ლოს, იმან უნდა გააკეთოს ცალკე საფრინ-
 ველი; ის უნდა შემობინდოს ან წყლით, ან
 ყორეთი ან სარებით. შიგ საფრინველთ უნ-
 და გაშენდეს ხე-მარად, ან წლი და თუთა. პა-
 პარაქება სისეში ფრინველს უყვარს ჩრდილ-
 ში ყოფნა და ზემოხსენებულ ზეგის ნაყო-
 ფიც ძალიან ნოყიერია იმისთვის. ითუ შინაურს
 ფრინველს ნაფუძვარში გაშეგებენ, მაშინ იმ-
 ისი შენახეც ძალიან იაფად ჯდება. ის სა-
 სუქში და ნაჯავში ასეთს მარცვლებს პო-
 ლობს საშეშლათ, რომ ყანებისთვის საზინარც
 იქნებოდა, რომ ისინი სასუქს გაყოფილდნენ
 და სახნავ სათვის ადგილში ამოსულიყვნენ.

მარტი საიხეც ადგილი.
 მარტი საიხეც ადგილი ის არის, საცა წე-
 ლია ბლომათ და წყლის გარშემო სწორი და
 ფართო მუყანე, ადგილი ბალახით არი-
 ს მოცული, რომ იხეცებს საზრდა და წყალი
 უხვით ჰქონდეთ. სხვა და სხვა მხარეში იხე-
 ცი ჰყავს სხვა ფრინველებთან ერთად, წე-
 ლე მოშორებით, მაგრამ ამისთანა ცსხვარებაში
 ისინი ვერ შეითვისებენ და კარგათ ვერც მრავ-
 ელდებიან. ბუნებური ავებობებთან, და მუდამ
 უწყულო ადგილებზე ტარებით უკანა ტანზე გა-
 უხრდება იარა და ხმელს ადგილებზე ხმარებით
 ნისკარტი უფუქლებათ.

მაშინ ტანზე სხვა იგი-დამყოფობაც და ია-
 რეზიც გაუხრდება; იხეც თავისუფლათ ვერა
 გრძობს თავსა, ბუნებური სუსტი ამოსდის
 და საზოგადოთ ისე მრთელი აგებულებისა
 არ არის, როგორც წყლის მახლობლათ და
 თავის ბუნების შესაფერათ გზადლი იხეც.
 ითუ წყარი, ან პატარა ღვლეც არ ჩამოდის,
 მაშინ უნდა გააკეთო აუზი, ან მოსახარო
 განიერი ორბო და წყლით გაავსო, რომ იხ-
 ევებს შეეძლოს წყალში ყოფნა, როცა კი მო-
 უნდებთ; ეს იმათ სიზრთელისათვის მეტად
 საჭიროა. საცა წურებულაა, იმ წყალში არ უნ-
 და ჩაუშე იხეცი; ამიტომ რომ წურბლები
 მოკვლიდებიან ჭუჭუბს ფეხებზე და ჰკლავენ.
 იმათ გასაწყვეტათ, აუზში უნდა გააშენონ
 ქარიჯლაბა და სხვა თევზები, რომელნიც
 სკამენ წურბლებსა. ზოგიერთი მოშენილა-

ვი ბალახიც უნდა გააყოფნ: მაგალითად ღელ-
 ცოფა. ის არამც თუ იხეც, სხვა შინაურს
 ფრინველებსაც სწამლავს; ეს საწამლავი ბა-
 ლახი უნდა მოითხაროს ძირაანათა ცეცხლ-
 ზე დაიწვას. წყლის პირას უნდა დაიდგას თავ-
 გადასურული საბუღრები, რომ იქ მოისიფე-
 ნონ ხოლმე იხეცმა. საცა თევზი გაშენდეს
 ღობეში, იმ აუზში იხეც არ უნდა გაიშვას, ამ-
 ტომ რომ პატარა თევზებს აწეავენ. წურ-
 ბელებს გარდა იხეცებს ემტრება მელა, დე-
 დოვალა, კეერნა, მერცხალი და სხვა ნადი-
 რი ფრინველი.

რისხან წარმოსდგება მარტი

ბუნების კანონია, რომ თბილი ჰაერი გან-
 ხეც იწევს, თხელდება და მსუბუქდება; აგრე-
 თვე ბუნების კანონია, რომ ყველა მსუბუქი
 ზვეით მიდის, და მძიმე კი თავიზე მსუბუქს
 ქვეით იწევს; ამ ბუნების კანონისგან წარმო-
 სდგება ქარი, როდესაც ჰაერს ყველა ალაგს
 ერთ ნაირს სიბოა აქვს,—ერთ ნაირს წონაც
 აქვდა, და მაშინ ჰაერი არც ზვეით აღის და
 არც ქვეით ჩამოდის—წუნარად არის; მაგრამ
 თუ რომელიმე ალაგს ჰაერი გათბა, ან ცი-
 ვდა,—წონაც შეეცვლება და მაშინ ის დი-
 ვის ზვეით ქვეით და გვერდობდგან დენას,—
 ქრობას. მას გამოდის, რომ როდესაც
 ჰაერს ყველგან ერთ-ნაირი წონა აქვს, მაშინ
 ისა დგას—წუნარად არის; და როდესაც სდამე
 წონა შეეცვლება სიბოასა და სიცივისგან
 მაშინ რყევასა და დენას დაიწყებს. მსთქვათ
 ერთ რომელიმე ალაგს გათბა ჰაერი; ეს გა-
 მთბარი ჰაერი გათხელდება და გამსუბუქდება
 კიდევ; ამ სუბუქ ჰაერს გვერდობდგან ცივი,
 მძიმე ჰაერი მოაწეება და, რადგან სუბუქია, ზე-
 ვით აიტანს და იმის ალაგს თითონ ჩაღვებს.
 ეს ერთ წამში არ მოხდება ხოლმე, არამედ
 ცივი ჰაერი თბილის ალაგს იმდენს ხანს
 იდენს, ეიდრე ორივე ალაგს ერთი სითბოსი
 და ერთი წონისა არ შეიქმნება. ამ ჰაერის
 დენას ეძახიან ქარს. აგილოთ მაგალითად ერთი
 კუნბული, რომელიც დხმადიწეოდ მოშორე-
 ბით არის ზღვაში. (ტუნბული არის ხმელეთი,
 რომელსაც გარეშეში ზღვა ახვევია).

ჰერ უნდა ისა ესთქვათ, რომ დედა-მიწა
 წყარად მალე გათბება ხოლმე. ტუნბულს
 რომ მზე დაადგება, მაშინ კუნბული უფრო
 ჩქარა თბება, ეიდრე გარეშეში მყოფი ზღვა;

აგრეთვე დედა-მისის ჰაერით ზღვის ჰაერზედ მალე გაიბნება ხოლმე ამის გამო როდესაც მზეა—კუნძულის თბილი ჰაერი ავა ზევით, და ზღვის გრილი ჰაერი კი კუნძულის ქვედა ნაპირებიდან დაიწყებს იმის ალაგას დენას, ზღვის ჰაერის დენისაგან კუნძულის ნაპირზედ შიან დღეში ყოველთვის გრილი ნიაფი უბრაავს ხოლმე (ზღვის ნიაფი). ღამე ეს დენა უკუდგება შეიცვლება ხოლმე. კუნძულის ზღვაზე უფრო მაღე ცივდება; აგრეთვე კუნძულის ჰაერით ზღვის ჰაერზედ მალე ცივდება ხოლმე. მაკიებელი კუნძულის ჰაერი ზღვის თბილი ჰაერის ალაგას დაიწყებს დენას და ნაპირებზედ აღდგება ქარი. ეს ჰაერი იქამდის იდრის, მანამ კუნძულზედა და იმის ნაპირებზედ ჰაერი არ გაერთანირდება დაგართ-წონაწადება.

შეიღ დედა მისის ზურგზედაც სწორედ ესე მოხერხდება ხოლმე. დედა-მისის სახე მიეწვება ერთ უზარ მანარა ბურთის, რომელსაც ზევითი პირი ოღორა ჩოღორა აქვს მთებისაგანა და ხეებისაგან. დედა-მისისთვის დაგი და თავი სითბოს მიმცემი არის მზე. რადან დედა-მისის ზევითი პირი მოამრავლე-ბული აქვს, ამისთვის მზე ერთ ნაირად არ ათბობს მთელ იმის ზურგს; რომელი მხარეც მზისაკენ აქვს ამომდარბი, იმას მზის შუქი პირდაპირ ეცემა და ის ალაგი უფრო მაღიან თბება; მაგრამ რომელი მხარეც პირდაპირ მზისკენ არა აქვს მიქცეული, იმას მზის შუქი გეზად ჰხედება და ზოგან მხოლოდ გაეხახუნება და შორის მიდის, იკარგება; ამის გამო რომელ ალაგებმაც პირდაპირ არა ჰხედება მზის შუქი—ის ალაგები ან გრილი და ან ცივი არის (ტრამდინეც უფრო ცერად ჰხედება, იმდენი უფრო ნაკლები სითბო აქვს), და ამ მიზეზისა გამო დედა-მისზე სამნაირი ჰაერის ზოლია; ცხელი, გრილი და ცივი. ცხელი—დედა-მისის შუა სარტყელია (ზოლი), გრილი—სარტყლის აქეთ ერთი ზოლია და ცივი—დედა-მისის ბურთის ბოლოებია. (მაშ დედა-მისის ბურთისზედ ხუთი ჰაერის ზოლია: ორი ცივი, ორი გრილი და ერთი ცხელი.—ზოლიზე მკითხველმა ძალიან ბრტყელები უნდა წარმოიდგინოს).

შეიღა ამ ზოლის თავისი შესაფერი ჰაერი აქვს ესე ფე: ცხელი—ცხელი, ცივი—ცივი და გრილი—გრილი. მაშ გამოდის რომ დედა-მისის

ზურგზედ სამ გვიარ ჰაერის ზოლია: ცივისა, გრილისა და ცხელისა. ამის გარდა, რადან დედა-მისა ტრიალის მის გარეშეში, ალაგები ერთიორს არა აქვს მზისკენ მიქცეულად და ამისაგან წარმოსდგება, რომ სხვა და სხვა ალაგის ზამთარი და ზაფხული სხვა და სხვა ღრის მიდის ხოლმე, ასე რომ, როდესაც სამხრეთ აფრიკაში ზაფხულია და ცხელია მაშინ სამხრეთ მზისაში წამთარია. (აფრიკა და მზია მთელი ქვეყნის ორი ნაწილია, რომელშია ცხელი და ცივი იქნება წყარად, ამის გამო მთელი დედა-მისის ჰაერიც ყოველთვის დენაში და რყევაშია. ზაფხულის და ზამთრის სითბოს სხვა-და-სხვაობა ჰხადებს ერთგვარს, დროგამოშვებით ქარს, (ამ ქარს ეძახიან მუ-სონს); ხოლო დედა-მისის ბურთის შუა და ნაპირის ზოლების სითბოს სხვა-და-სხვაობა ჰხადებს მეორე გვარს, გამუდმებულს ქარს (პასსატი ჰქვიან ამ ქარს).

თბილი ალაგებში ჰაერი სითბოსაგან თბელდება; ცივ ალაგებში კი სქელდება და მიმდებება. სივი ჰაერი თავის სიმძიმით თბილ, გათხელელებულ ჰაერს აწევბა გვერდებიდან, აქვს ზევით და იმის ადვილას დენას იწყებს; თბილი ჰაერი რომ ზევით ადის იქ ცივდება და ჩამოდის იმ ალაგისაკიდამაც ცივი ჰაერი მოდის; ცივი ჰაერი რომ მოვა თბილი ჰაერის ალაგას, იქ ისიც თბება, მსუბუქდება; მერე ამას სხვა ცივი ჰაერი აწევბა და ახლავს აქვს ზევით,—და ამ გვარად იქამდის მიდის და მოდის ეს ჰაერი, მანამ რაივე ალაგას ერთი სითბოსი და ერთი წონისა არ შუქმქნება.

დედა-მისის ბურთის ნაპირი ზოლების ცივი ჰაერი თავის სიმძიმით აწევბა შუა ზოლის ცხელ, მსუბუქს ჰაერ და აქვს ზევით; აქედგან წარმოსდგება ჩრდილოეთიდან და სამხრეთიდან ჰაერის დენა, ან ჩრდილოეთის და ჩრდილოეთის ქარი; ზევით ატანილი თბილი ჰაერი ცივდება, იყოფა ორად და ჩრდილოეთისა და სამხრეთისაკენ მიდის იქიდან მოსულ იმ ჰაერის ალაგას, რომ კიდვე ხელმეორედ იდინოს დედა-მისის შუა ზოლისკენ. ასე მუდამ და დუსტროპლივ დენაშია სამხრეთისა და ჩრდილოეთის ცივი ჰაერი ცხელის ალაგას და ცხელი—გაციების შემდეგ—ცივის ალაგას. ამ მიზეზისაგან წარმოსდგება ჩრდილოეთისა და სამხრეთის მუდამი ქარი.

დედგრომელი ქარები წარმოსდგებიან ქვეყნის მოკუან-ლიობისაგან, ესე ფე მთებისა, ხეებისა, ზღვისა და სხე. მიზეზებისაგან აგრეთვე იმისაგანაც, რომ მუდამი ქარები ერთმანეთს შეხედებიან ხოლმე.

სსოკერებაში ქარსაც სარგებლობა მოაკენ კაცისათვის. მარი ცხელ ქვეყნებს აგრლოებს ჰაერსა, მწყენდს და ამის გარდა ზღვის წყალი მიაკის ორთქლად ხმელეთზედა და იქ აწვიმებს; ნაცლია, რომ ზღვის წვიმა უფრო რგებს მიწის მოსავალს, ვიდრე მდინარე წყლებისა და სხვა ორთქლის წვიმა. რომელი ქარიც ზღვის მხრიდან მოდის, ის ქარი ყოველთვის მარგებელია ქვეყნისთვის, მაგრამ თუქარი უდაბურე მინდრეებიდამა ჰქრის—მაშინ მიწისთვის მარგებელია, რადან თეთთან ხმელია და მიწიდგანა და მცენარებიდან იწოვს იმით სისუფელს და ამ გვარად ახმოს ყოველისთვის.

არითმობისა.

(გაგრძელება).

მ. რ. ი.

რაც უნდა აიღო თუ კი ორ თანასწორ ნაწილათ გაჰყოფო, თითო ნაწილს ერქმევა მეორე და ნაწილად, ან ნახევრად არა.—მა ახლა თქვენა სთქვიეთ—მასწავლებელი რუნებმა შვირილსა. ის გაჰყოფს ჯოგის ორ თანასწორ ნაწილათ.—ძალა, ჯოგის მეორედმე ნაწილი მოგეცი?—შენ, სანდრო! — მანო და მასო, ახლა თქვენი რეგია. — მს ორ-კაციკიანი ერთი მანეთში გაჰყოფი, ამა როგორ გაიყოფო?

— შუაზე უნდა გაესკრათ.—მეუ ჯოგის ხომ არა გგონათ, რომ ერეო იდელოთ გასკრათ შუაზე. ძრა მგის გაყოფა უფრო ადვილიათ შვიდდება. ამა, ვინ იცის!—მს კვაკიკიანი თითო კაციკიანებზე უნდა დავშოლო! მეს სულ ერთია, თითო კაციკიანებში კვაკიკიანის ნაწილებმა იქნებოან.—მანო, მასხალა მითხარი, ორ კაციკიანის შერამდენე ნაწილს მიღებდი შენ?—შენ, მასო, რის ნახევარი უნდა გქონიყო?—მართი კაციკი მერამდენე ნაწილია ორი კაციკისა!

მს ყმაწილს ერთი ფული ერეო და თანასწორ ნაწილად უნდა გაყოფო. ოითოს რამდენი ერეო?—მს იცის რამდენი ნახევარი

ქონდა?—მართა ქალმა ორი ფორთახლის ნახევარი მიიღო, რამდენი მიუღია? მართაა ემაწილმა ორი ორ კაპიკიანი მიიღო, მეორემ ორკაპიკიანის ნახევარი. აბა შეიტყვეთ, მეორე უმაწიელს რამდენი მიუღია?

მრმა ძმამ ორი პური გაიყო, თითოს რამდენი ერგო? მე ორი ქვა მაქვს, შენ ერთი, აბა გამოიკან რამდენჯერ მეტა მაქვს შენზე?—შენ რამდენჯერ ნაკლები გავქვს ჩემზე?

მე რომ ორი კაპიკი ქმარდეს რამდენჯერ შემიძლიან თითო კაპიკის დახარჯვა?

მრი ორიდან რამდენჯერ შეგიძლიან გამოიღო? მრი ორში რამდენჯერ იძულებია?—მით ერთში რამდენჯერ იძულებია?—მით ორზე რამდენჯერ უფრო ცოტაა.—მრი ერთზე რამდენჯერ უფრო მეტია?

თვედარემ იყდა ორი კალამი, თითოში კაპიკი მისკა, ორივე რამდენ კაპიკათ მოუფლადა?—ტყვე იყდა ორი კაპიკის ვაშლი; თითოში მისკა კაპიკი, რამდენი ვაშლი მოუფლადა? ბასომ ორი თაბახი ქალაღი იყდა, ერთი თაბახი კაპიკათ იყდა, მითხარი, როგორ ღირდა ორი თაბახი?

მიხაკს ჰქონდა ერთი კაპიკი, სანდროს ორჯერ მეტი წაიდენდაკლებების საყიდათ. სანდროს თავის ფულებში ორი კალამი ერგა, რამდენი უნდა ჰკრებოდა მიხაკსა და თითო კალამი რამდენათ ღირდა?

მასწავლებელი უნდა ეცადოს, რომ თითო კითხვა სხვადასხვა რიგათ ვადაკეთოს, ასე რომ უმაწიელს ერთი და იგივე კითხვა არ მოსწყონდეს. ამას გარდა უმაწიელისგან არაქოთუ მარტო მიცემული კითხვის ახსნას უნდა ითხოვდეს მასწავლებელი, არამედ ისიც უნდა შეიტყოს, თუ რა რიგათ გამოაუხარებია მასწავლებლის კითხვა თითონ უმაწიელსა და, მაგალითად: ათუ თვედარემ ერთს კალამი ერთი კაპიკი მისკა, მაშ ორი კალამი ორჯერ მეტათ უნდა ეღიროს. მაშ თვედარეს ორ კალამში ორი კაპიკი მიუტია.

ს ა მ ი.
შ.

ხელში რამდენი ჯოხი მიჭირავს?—მრი.—მეორე ხელში რამდენი მაქვს?—მითი. მითად ცხენი შეადენენ სამს ჯოხსა.—იქ ერთი ლარია, აქაც ორი—ერთად რამდენი ლარია?

სტოლზე ორი წიგნი ძეგს, რამდენი უნდა მიუმატოს, რომ სამი ვახდეს?

მთი გუბი აიღე, კიდევ რამდენი მოგინდება, რომ სამი გქონდეს?

სანდროს ერთი კალამი აქვს, მასოსაც ერთი აქვს, ძოლასაც ერთი აქვს, სამივეს რამდენი აქვს?—აბა, სანდროს და მასოს ერთად რამდენი აქვთ?—ძოლას და მანოს რამდენი აქვთ?

—სანდროს და ძოლას რამდენი და აქვთ? წინ სკამზე ზის ერთი მოწაფე, პეტრე მიუჯექა, ახლა რამდენს მოწაფე აკლია, რომ სამი იხსნენ პირველი სკამზე?

მრთი კაკალი და ერთი კაკალი სულ რამდენია?

მრთი სანთელი და ორი სანთელი, ერთად რამდენია?

მრი ფანჯარა და კიდევ ერთი ფანჯარა რამდენია?

მრთი და ერთი...?—მრთი, ერთი და ერთი... მრთი და ორი...?—მრი და ერთი...

მარჯვენა ხელში ერთი კენჭი მაქვს, მარცხენაშიც ერთი, ორივეში რამდენი მაქვს?—რომელში უფრო მეტი მაქვს.—ახლა მარჯვენაში ორი კენჭი მაქვს, მარცხენაში ერთი, ერთად რამდენი იქნება? რომელს ხელში უფრო ბევრი მაქვს?—მარცხენაში რამდენით ნაკლები მაქვს? ახლა მარცხენაში და მარჯვენაში ორ-ორი ქვა მაქვს, რომელში უფრო ცოტა მაქვს?—ახლა მარჯვენაში სამი ქვქი მაქვს, მარცხენაში ერთი, ამ მარცხენა ხელში რამდენით მეტია?

—სამ კალამში ერთი რომ დაიკარგოს, რამდენი დარჩება?

—სამ კაპიკში ორი რომ წამართვან რამდენი დარჩება?

სამი ორზე რამდენით მეტია?—სამი ერთზე რამდენით მეტია? მრთი ორზე, რამდენით ნაკლებია?—მრთი სამზე რამდენით ნაკლებია?—სამს რამ ერთი გამოავალა რა დარჩება?—მრთი ორს რომ გამოავალა რაღა დარჩება?—მრთი რომ ერთს გამოავალა რაღა დარჩება?—სამს ორი გამოავალე?—მრი ორს გამოავალე? მრი ერთს გამოავალე?—შეუძლებელია, ამიტომ რომ ორი ერთზე მეტია?

აბა, დაითვალე რამდენჯერ ჩაიდებ ხელს ჯიბაში?

—მრთეჯერ, ორჯერ, სამჯერ ჩაიდევით.

მითოჯერ თითო კაპიკი ამოიღე ჯიბიდან, რამდენი კაპიკი ამოიღია?—მაშ სამჯერ თითო კაპიკი რამდენსა იქვს?

ამ სამს კაპიკში რამდენჯერ შემიძლიან გლახს თითო კაპიკი მივსცე?—ტყვე შეგიძლიან თითო კაპიკი სამჯერ მისცეთ, ან ერთბაშით სამი კაპიკი.—მაშ სამჯერ ერთი რამდენია?—მრთეჯერ სამი... აბა—მითხარი, სამი კაპიკის ჩუქება ორჯერ არ შემიძლიან... შეგიძლიანთ. ტყვე რომ ორჯერ თითო კაპიკი მისცეთ, ერთი კაპიკი კიდევ დაგრჩებათ.—აბა. მთქვე ისე მინდა მივსცე ორ გზობისათ, რომ აღარ-ფერი დამჩქეს.—მაშ ტყვე ერთჯერ ერთი კაპიკი უნდა მისცეთ და მეორეჯერ კი ორ კაპიკიანი.

მა, წაიდე ეს ფული; აბა გამოიკან რამდენი მოგეცა?—მრი კაპიკი.—სამს რამდენი გიკლია?

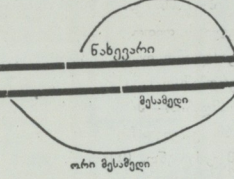
—მრთი.—ბი მესამე კაპიკიცა. ახლა გიჩვენებ მრთ ფულს, რომელიც ერთ კაპიკზე სამჯერ მეტია, ესე იგი ამ ერთს ფულში სამი თითო კაპიკიანი გამოვა.—მაშოკიანი რა ჰქვია ამ ფულსა?—სამკაპიკიანი, ან ჩვენებურათ ხ თ გ რ ო შ ი ა ნ ი. მს ერთი ფული სამ უმაწიელს ვაძუქე, როგორ უნდა გაიყონ? უნდა დაშლან ცალ-ცალ კაპიკებზე.—მითოს რამდენი ერგება?—მითოგანს რომელს მეტი ერგება და რომელს ნაკლები. მანა შეიძლება სამ კაპიკიანი ისე დაიშალოს, რომ ორი ფული მივიღოთ? მასომ რომ ერთი ამ ფულთანგანი მიიღოს და მანომ მეორე, თანაწორი ექმნებათ თუ არა? რომელი მეტი ექნება და რომელს ნაკლები, ამასთანავე რამდენით ექმნებათ მეტ-ნაკლები?

ბი, პური; გაყავით სამ თანასწორ ნაწილად. მრთი ნაჭერი მიხაკომ წიღოს, ერთი მანად და მესამე ძოლასა. მითომ რამდენი მიიღოს?—მითო ნაჭერი. ამ უმაწიელებში რომელს მეტი მიუღია?—მითო ნაწილს რა ჰქვია? მესამედი ნაწილი. ანუ მ ეს ა მ ე დ ი. მთელს პურში რამდენი მესამედია? ანუ სთქვი მთელს პურში რამდენი მესამედია? ახლა გაეყავით სამი ნაწილი ისე, რომ სანდრომ ერთი ნაწილი მიიღოს და მიხაკომ ორი ნაწილი; თითოს რამდენი მესამედი აქვს? აბა რომელს მეტი აქვს და ან რამდენით მეტი აქვს? მთელი პური მეტია, თუ იმის ნაწილები ერთად?

ბქ ორი ჯოხი მაქვს ერთს, ორ ნაწილად

გაყვად; მეორეს სამ ნაწილათ.—მართი ნახე-
ვარი მეტია, თუ ორი მესამედი? სამი მესამე-
დი მეტია თუ ორი ნახევარი? ორი ნახევარი

თქვენ სამს გაძლევთ თითოთ თითოთა კა-
კალსა, მე სამი მრჩება; თითოზე რამდენჯერ
მეტრ მაქვს?—ჩემი თითაზე სამჯერ მეტრ გვა-
ქვს.—მაშ თქვენ თითოს ჩემზე რამდენჯერ
ნაკლები გაქვთ?

— ნიკო, შენ რომ ერთი კაკალი გქონ-
დეს, სამი კაკლის მერამდენე ნაწილი გექნე-
ბა? მანოსაც სამი კაკლის ერთი მესამედი აქვს;
აბა, ერთად რამდენს მესამედს იქმს?—სამის
ორი მესამედი რამდენი კაკალია?

შეიკარზე სამი წერტილია დასული, თითო
წერტილი რამდენჯერ შეიძლება კაცმა წაშა-
ლოს?—მართი წერტილი სამ წერტილში რამ-
დენჯერ იმყოფება?—მართი კავიცი სამ-კავიცი-
კანში რამდენჯერ იმყოფება?—სამი კალამი
ერთ კალამზე რამდენით მეტია?

— მართი ღარი სამ ღარზე რამდენჯერ ნა-
კლებია?

ერთი და ორი... მთრთავი ორი... ორი და
ერთი...? ორჯერ ერთი...? ერთი ორში რამ-
დენჯერ გამოვა?—მართი სამში?—სამი ერთზე
რამდენჯერ მეტია?—მართი სახზე რამდენჯერ
ნაკლებია?

ზღვხმა თავის სამ შვილს თითო ვაშლი
მისცა; ყველას ერთად რამდენი გრგოთ?

თიანის კოლს ორი მისცა; თვითონ ერთი
დაიტოვა, ორივეს რამდენი აქვთ?

მოწაფემ სამი ბურთი იყიდა; ერთი დას მი-
სცა, თვითონ რაღა დარჩა?

მრთ გოგოს სამი ხაჭაპური ახუქქეს; ერთი
შეჭამა, რამდენიღა დარჩა?

პეტრეს მისცეს სამ კავიციანი და უთხრეს
ერთი თაბახი ქალაღი იყიდო; ქალაღი
ორ კავიციათ ღირს; შეან რამდენი მოიტანა?

სამ კავიციანში ერთი კავიცი კალამში მი-
ვეცი ნაშლი (ხურდა) რამდენი მერგება?

მეთოს სამი კავიცი აქვს, მასოს სამჯერ
ნაკლებს; მასოს რამდენი ჰქონია?

მანოს ერთი ბული აქვს, მის ძმას სამი,
იმას რამდენჯერ მეტი ჰქონია მანოზე.

წ ე რ ი თ ე ა რ გ ი ს ო ბ ა : ახლა რამდენ-
ჯერმე დასწერეთ სამ-სამი ხაზი და ყოველ-
თვის დაითვალეთ ასე: ერთი, ორი, სამი;
ერთი, ორი, სამი და სხვ.

ახლა დასეთ რამდენჯერმე სამ-სამი წერ-
ტილი და ისე დაითვალეთ: პირველი, მეორე,
მესამე; პირველი, მეორე, მესამე.

ტ ე მ ა ბერძნულათ ჰქვია იმისთანა საანგა-
რიშო, ან სხვა რამე გამოცანას რომელსაც
უნდა ახსნა და მიხედვად. მასწავლებელმა ყო-
ველს სწავლების დროს თვითონ უნდა მოი-
გონოს ამგვარი ტემები. ადვილი არ არის
იმისთანა ტემების მოგონება, რომელიც შე-
ეფერებოდეს ყმაწულის წლოვანებას და რომ
არავალ გვარიც იყოს. ამისგანა ძალიან სა-
ჭიროა, რომ ყოველ სწავლებს წინ მასწავ-
ლებელი შინ მოემზადოს ხოლმე. ზოგს იქ-
ნება არ მოეწონას, მაგრამ შრუტის მეთოდ-
ითთია, კარგი რომ ის მოითხოვს სინდისის
შრომას არაპატულ მარტო მოწაფეებისგან,
არამედ თვითონ მასწავლებლისგანაც.

სხმა და სხმა აშხამი.

ს ა ქ ო ნ ლ ის კ ი რ ის გ ა მ ო ა კ ლ ე-
ვ ა ზ ე ლ .

პირუტყვეების აქიმთ მესამე ხალხთ შორის
ყრილობის წინაშე, რომელიც სუორისში მო-
ხდა, პროფესსორმა (მსწავლელი მასწავლე-
ბელია) იქსენმა წარმოსთქვა, რომ კარგი იქ-
ნება საქონლის ჰირი როგინად გამოიცილო-
თოთა, შეველაზე უფრო სასიამოვნო გადწყვე-
ტილება ამ ყრილობისა ეს არის: „ყრილობამ
უნდა სთხოვოს რუსის მთავრობას, რომ ამან
მოიწიოს ყველა სახელმწიფოები და ერთად
შეადგინონ ხალხთ-შორის პირუტყვე აქიმე-
ბის კომისია; და ამ კომისიას ელაღ დასდონ:
განსაზღვრა, თუ რა მიზეზებისგან და სად
გაჩნდა ყველაზედ უწინ საქონლის ჰირი და
ამის გარდა ყველა გვარი გამოძიება უნდა

მოახდინონ, რაც კი შეეხება მასწავლელს (სწავ-
ლის ჰირს).

განსახლება.

თბილისში, ნემცეების კალონიის ბოლოს,
სახელმწიფო ბაღის (მუშტაილის ბაღის) ბო-
ლოს, პირუტყვეთ და მცენარეთ აკლიმატიზა-
ციის (*) სტანციაში ისელება სხვა და სხვა
გვარი შინაური ფრინველების
კეერცხები შემდგომი ფასით:

ჯ ი ნ შ ი :	თ ი თ ო ს ფ ა ს ი :
პოხინხინის ქათმისა	— — — 7 — კოპეიკი.
ბრავაპუტრის ქათმისა	— — 7 კ. ნახევარი
ლორკინგის ქათმისა	— — — 10 — — —
იმერული ქათმისა	— — — 1 — — —
აბრეშუმის ფერის ქათმისა	— 10 — — —
ჰამბურგის ქათმისა	— — — 5 — — —
თეთრი, შავი და ჭრელი ქათმისა	8 — — —
ოქროსა და ვერცხლის ფერის ქათმისა	— — — 12 — — —
ახალქალაქური ქათმისა	— 5 — — —
მოსური ქათმისა	— — — 3 — — —
პოლშური ქათმისა	— — — 7 — — —
მილანის ჯინშის ქათმისა	— 7 — — —
ხოხობთან შეგრთებული ქათმისა	— — — 35 — — —
სიკარისა	— — — 35 — — —
შარშევანგისა	— — — 1 — მანეთი
შეტუნის იხვის ჯინშისა	— 5 — კაბ.
არაბული იხვის ჯინშისა	— 10 — — —
მევიტის ბატის ჯინშისა	— 25 — — —
ბრძელ ყურჩანი ბატისა	— 25 — — —

სტანციის გამგებელი უ. ნ. სიტოცკი

(*) აკლიმატიზაცია არის უცხო ქვეყ-
ნის ფრინველთ, მცენარეთ და პირუტყვეთ გაზენება
და მოვლა სადმე, იხე რომ ადვილად შეითვისონ მუ-
ნებური (იქსური) ანუ დასუბელი და მომავალში ად-
ვილი გასაშენებელი და მოსავლენი იყვნენ.